

Ερωτηματική στάση, τροπικότητα και σωκρατική απορία

Αναστασία Γιαννακίδου

University of Chicago

ABSTRACT

In this article I explore the epistemology of the inquisitive stance, i.e. what we know or what we believe when we ask. The inquisitive stance differs from the assertive stance, which is bound by the Veridicality Principle (Grice 1975, Giannakidou 1997, 1998, Giannakidou & Mari 2016, 2018, 2021, 2026): unless lying or wanting to deceive, the speaker utters a content that she knows to be true or has reasons to believe that it is true. A question is posed from a position of uncertainty. Uncertainty is gradual and comes in three forms: (a) complete ignorance, (b) uncertainty with bias and, as I will newly propose, (c) Socratic aporia, which is a state of reflection without the expectation of a complete and true answer. In a true Tsohatzidian sense, we can view these three as distinct speech acts that allow us to witness the interaction between propositional content and speaker's intention. Bias and aporia are manifested in the syntax often with the use of modal elements and their existence suggests that the borderline between asserting and questioning are not categorical (as is often assumed) but rather fluid. Syntactic speech act accounts can certainly not capture the distinctions.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αβεβαιότητα, αληθειακότητα, αναστοχασμός, απορία, δήλωση, επιστημική μεροληψία, ερωτηματική στάση, προτασιακό περιεχόμενο, τροπικότητα

1. Δήλωση, ερώτηση, και τροπικές προτάσεις*

Ας ξεκινήσουμε με τη βασική διάκριση ανάμεσα στη δηλωτική (declarative) και την ερωτηματική (interrogative) πρόταση:

- (1) Ο Νικόλας είναι χορτοφάγος.
- (2) Είναι ο Νικόλας χορτοφάγος;
- (3) Τι έφαγε ο Νικόλας χθες;

Στη γλωσσολογία τίθεται παραδοσιακά μια κατηγορική διάκριση μεταξύ δηλωτικής και ερωτηματικής πρότασης, καθώς, όπως βλέπουμε, αποτελούν δύο διαφορετικούς τύπους προτάσεων: έχουν διαφορετικό επιτονισμό, χρήση ερωτηματικού στοιχείου (τι), ενδεχόμενη μετακίνηση του στοιχείου αυτού κ.λπ. Η γραμματική διακρίνει τις ερωτηματικές προτάσεις ως *ολικής* αγνοίας ή *πολικές* όπως η (2), που δέχονται απάντηση ναι ή όχι, και *μερικής* αγνοίας, όταν περιέχουν ένα ερωτηματικό στοιχείο όπως η (3). Και στις δύο περιπτώσεις η άγνοια αναγνωρίζεται ως βασική στάση του ομιλητή όταν διατυπώνει μια ερώτηση.

Η ερωτηματική και η δηλωτική πρόταση διαφέρουν επίσης σημασιολογικά: το σημασιολογικό αντικείμενο (denotation) της δηλωτικής πρότασης είναι η λογική πρόταση που επιδέχεται τιμή αληθείας, ενώ η ερωτηματική πρόταση υποδηλώνει *ερώτηση* (question), η οποία αποτελεί ένα σύνολο λογικών προτάσεων, συγκεκριμένα αυτών που αντιστοιχούν στις (αληθείς και πλήρεις) απαντήσεις της.¹ Έχουμε να κάνουμε λοιπόν με

* Είναι μεγάλη μου χαρά να προσφέρω το άρθρο αυτό ως φόρο τιμής στον εξαίρετο και αγαπητό δάσκαλο, μέντορα και φίλο Σάββα Τσοχατζίδη. Η επιστημοσύνη του Σάββα είναι βαθιά και πολυσχιδής και θεωρώ τον εαυτό μου ιδιαίτερο τυχερό που είχα έναν τέτοιο δάσκαλο. Το παρόν κείμενο παίρνει έμπνευση από τη ιδέα του Σάββα (Tsohatzidis 2007) ότι οι ερωτηματικές προτάσεις δεν είναι απλώς εκδοχές των δηλωτικών με προσθήκη ενός speech act layer και αναπτύσσει την ιδέα, περαιτέρω καταδεικνύοντας ότι ακόμη και η ίδια η προσληκτική δύναμη της ερώτησης παραμένει ασαφής. Χρησιμοποιώ το πραγματολογικό πλαίσιο της αληθειαςκότητας (Giannakidou & Mari 2021, 2026), το οποίο επικαιροποιεί την Αρχή της Ποιότητας του Grice ως αρχή της Αληθειαςκότητας. Στο παρόν κείμενο περιορίζω τις τεχνικές λεπτομέρειες και συνεχίζω αναφορές στο έργο μου για να μην κουράσω τον αναγνώστη, ο οποίος μπορεί να ενημερωθεί από τη βιβλιογραφία.

¹ Όταν χρειάζεται, προσθέτω στο κείμενο και τους όρους στα αγγλικά προς αποφυγήν σύγχυσης. Στα ελληνικά το *interrogative* και το *question* ταυτίζονται: ερωτηματική πρόταση, ερώτηση. Παραμένουν όμως

διακριτά σημασιολογικά αντικείμενα. Όσον αφορά τον ομιλητή, επίσης υπάρχει διαφορά: η δήλωση εκφράζει κρίση για την αλήθεια και ο ομιλητής (εφόσον δεν έχει την πρόθεση να εξαπατήσει ή να ψευσθεί) επιλέγει να δηλώσει κάτι που γνωρίζει ή για το οποίο έχει ενδείξεις ότι είναι αληθές. Όταν δηλώνουμε, ως ομιλητές, είμαστε επιστημικές αυθεντίες (epistemic authorities) ως προς το περιεχόμενο της δήλωσης, η οποία αποκτά κύρος επειδή δεσμευόμαστε από την *Αρχή της Αληθαιακότητας* (Giannakidou 1997, 1998, Giannakidou & Mari 2016, 2018, 2021, 2026). Η ερώτηση, από την άλλη πλευρά, διατυπώνεται από θέση επιστημικής αβεβαιότητας: ρωτούμε κάτι γιατί δεν γνωρίζουμε την απάντηση ή γιατί δεν είμαστε βέβαιοι. Η ερώτηση επομένως δεν εκφράζει κρίση του ομιλητή ως προς την αλήθεια, αλλά αναγνωρίζει τον ακροατή ως αυθεντία, δηλαδή ως πηγή έγκυρης αληθούς απάντησης.

Στο επίπεδο των γλωσσικών πράξεων θεωρείται ότι η δηλωτική και η ερωτηματική πρόταση αντιστοιχούν επίσης σε δύο διαφορετικές γλωσσικές πράξεις: η πρώτη επιτελεί δήλωση, ενώ η δεύτερη αναζητεί πληροφορία (request for information). Κάποιες θεωρίες υποθέτουν μια λογική γλώσσα που αντανάκλα μια ξεκάθαρη συντακτική διάκριση μεταξύ δηλωτικών και ερωτηματικών προτάσεων, μέσω ενός τελεστή γλωσσικής πράξης, όπως το ASSERT και το ? αντίστοιχα των Krifka et al. (1995). Η ρευστότητα στην ερμηνεία της ερώτησης που θα εκτεθεί στον παρόν άρθρο αποτελεί πρόκληση για τις θεωρίες αυτές, επειδή η προσληκτική δύναμη δεν είναι σταθερή και θα χρειαστεί να υποθέσει κανείς είτε αμφισημία στο περιεχόμενο του τελεστή ή πολλαπλούς τελεστές.

Στις μέρες μας, οι ερωτηματικές προτάσεις εξετάζονται συχνά στο πλαίσιο της ερωτηματικής σημασιολογίας (inquisitive semantics, Ciardelli et al. 2018). Το πλαίσιο αυτό προτείνει την παρακάτω κατηγορική διάκριση, όπου φ είναι μια λογική πρόταση:

(4) Ερωτηματικότητα (inquisitiveness, Ciardelli et al. 2018)

A. Μια πρόταση φ είναι ερωτηματική αν υπάρχουν τουλάχιστον δύο δυνατές εκδοχές για τη φ .

B. Μια πρόταση φ είναι δηλωτική αν υπάρχει μόνο μία δυνατή εκδοχή για τη φ .

Μια ερωτηματική πρόταση $?\varphi$ εκφράζει μερισμένη επιστημική κατάσταση (δύο δυνατότητες για το φ), ενώ η δήλωση ορίζεται ως μία δυνατότητα: φ ή *όχι* φ εάν έχουμε αρνητική απάντηση. Αυτό ισχύει, ωστόσο, μόνο για τις δηλώσεις που αφορούν το παρελθόν και το παρόν. Όπως παρατήρησα στο Giannakidou (2013), οι τροπικές δηλώσεις, συνοδεύονται επίσης από δύο δυνατότητες:

(5) (α) Ο Νικόλας μπορεί/πιθανόν/ενδέχεται να είναι χορτοφάγος.

(β) Ο Νικόλας πρέπει (μάλλον) να είναι χορτοφάγος.

Οι τροπικές δηλώσεις εκφράζουν δυο πιθανότητες, ότι ο Νικόλας είναι χορτοφάγος και ότι δεν είναι χορτοφάγος. Επίσης, είναι δυνατόν να έχουμε δυο τροπικά στοιχεία στην πρόταση, φαινόμενο που είναι γνωστό ως *τροπική αρμονία* ή *εξάπλωση* (modal spread, Giannakidou & Mari 2018). Ο ομιλητής, όταν επιλέγει να εκφέρει μια τροπική πρόταση, βρίσκεται όπως και στην ερώτηση σε κατάσταση αβεβαιότητας. Επομένως, με βάση το σημασιολογικό κριτήριο των δυο πιθανοτήτων, οι ερωτήσεις και οι τροπικές προτάσεις εκφράζουν ακριβώς την ίδια επιστημική κατάσταση, δηλαδή μη αληθαιακή (nonveridical) στάση ως προς το προτασιακό περιεχόμενο. Στην περίπτωση της πιθανότητας έχουμε μια κατάσταση ουδετερότητας που έχω ονομάσει *μη αληθαιακή*

διαφορετικού τύπου κατηγορίες, η πρώτη της σύνταξης (η interrogative sentence είναι πρόταση), ενώ η δεύτερη αποτελεί σημασιολογική οντότητα, όπως και η λογική πρόταση (proposition).

ισορροπία (non-veridical equilibrium, Giannakidou 2013) εφόσον δεν υπάρχει προτίμηση:

(6) *Μη αληθειακή ισορροπία*

Ο ομιλητής εξετάζει δύο πιθανότητες για μια λογική πρόταση φ – φ και την άρνησή της και *δεν υπάρχει προτίμηση*.

Όταν έχουμε επιστημική αναγκαιότητα, ο ομιλητής έχει προτίμηση:

(7) Ο Νικόλας πρέπει να είναι χορτοφάγος.

(8) Ο Νικόλας θα είναι μάλλον χορτοφάγος.

(9) Ο Νικόλας κατά πάσα πιθανότητα είναι χορτοφάγος.

Εδώ ο ομιλητής ζυγίζει τις δύο πιθανότητες και θεωρεί την θετική, ότι δηλαδή ο Νικόλας είναι χορτοφάγος, πιο δυνατή (likely). Την προτίμηση αυτή θα την ονομάσουμε *ροπή* ή *μεροληψία*, αποδίδοντας τον αγγλικό όρο *bias*, και είναι βεβαίως μεροληψία αποδεικτική, δηλαδή στηρίζεται σε ενδείξεις ή άλλα αποδεικτικά στοιχεία που έχει στη διάθεσή του ο ομιλητής. Η αποδεικτική αυτή μεροληψία αποτελεί μια μεταγλωσσική αξιολογική κρίση, η οποία προστίθεται στη σημασιακή δομή της τροπικότητας ως συνάρτηση που «κατατάσσει» τις δύο πιθανότητες ως την μια καλύτερη (με βάση τις ενδείξεις) από την άλλη. (Για περισσότερες τεχνικές λεπτομέρειες βλ. Giannakidou & Mari 2018, 2021, 2026).

Επομένως, αν λάβουμε υπόψη την αληθειακότητα (veridicality), η διαφορά μεταξύ ερώτησης και δήλωσης δεν μπορεί να είναι κατηγορική, αφού οι δηλώσεις δεν αποτελούν ένα ομοιογενές σύνολο που δίνει μια και μόνο δυνατότητα για την φ . Η μη αληθειακότητα, με άλλα λόγια, μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε ότι η διάκριση μεταξύ δήλωσης και ερώτησης, σε επιστημολογικό επίπεδο, δεν είναι τόσο θεμελιώδης όσο θεωρούσαμε. Στην παρούσα μελέτη θα αναπτύξω την ιδέα αυτή, ότι δηλαδή η ερώτηση και η τροπική δήλωση μοιράζονται τη μη αληθειακή στάση ως βασικό επιστημικό συστατικό. Στο επίπεδο της γλωσσικής πράξης θα προτείνω ότι η ερωτηματική στάση αποτελεί τη βάση τριών διαφορετικών πράξεων: (α) αναζήτηση πληροφορίας, πράξη που στηρίζεται σε μη αληθειακή ισορροπία, (β) επιδίωξη βεβαιότητας, πράξη που στηρίζεται στη ροπή, και τέλος (γ) ενδοσκόπηση ή αναστοχασμό (εδώ αποδίδω τον αγγλικό όρο *reflection*, που έχω χρησιμοποιήσει), που στηρίζεται στην διεύρυνση πιθανοτήτων, όπως θα υποστηρίξω.

Θα ξεκινήσω με μια εισαγωγική παρουσίαση της αληθειας και μη αληθειας στάσης στηριζόμενη στις δηλωτικές προτάσεις στοχεύοντας στο ορισμό της βασικής ερωτηματικότητας ως ισορροπημένης μη αληθειας στάσης. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την ερώτηση με μεροληψία, και τέλος θα συζητήσουμε την περίπτωση της επαυξημένης αβεβαιότητας, όπως εμφανίζεται στα ελληνικά με τη χρήση ερωτηματικών μορίων συμπεριλαμβανομένης και της υποτακτικής.

2. Αληθειακή και μη αληθειακή στάση, ερωτηματικότητα

Η έννοια της αλήθειας αποτελεί το θεμέλιο της σκέψης, της φιλοσοφίας, καθώς επίσης και της σημασιολογίας ως κλάδου της γλωσσολογίας. Ο Αριστοτέλης ορίζει την αλήθεια στα *Μεταφυσικά* του (1011b25):

τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὄν μὴ εἶναι ἢ τὸ μὴ ὄν εἶναι ψεῦδος, τὸ δὲ τὸ ὄν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν μὴ εἶναι ἀληθές, ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι ἢ μὴ ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται: ἀλλ' οὔτε τὸ ὄν λέγεται μὴ εἶναι ἢ εἶναι οὔτε τὸ μὴ ὄν.

Παρόμοιους ορισμούς βρίσκουμε στον Πλάτωνα (*Κρατύλος* 385b2, *Σοφιστής* 263b). Στη σύγχρονη σημασιολογία οι συνθήκες αλήθειας αποτελούν τη βάση για τον ορισμό του περιεχομένου μιας δηλωτικής πρότασης, και ορίζονται με βάση το τι ισχύει στην πραγματικότητα: η πρόταση *Το χιόνι είναι λευκό*, μας λέει η θεωρία της *αληθειακής αντιστοιχίας* του Tarski, είναι αληθής εάν και μόνον αν το χιόνι είναι λευκό. Η αλήθεια εντοπίζεται σε αντιστοιχία με την πραγματικότητα και, όπως καταλαβαίνουμε, συνεπάγεται μεταφυσικό ρεαλισμό και αντικειμενικότητα.

Η αντικειμενική αλήθεια συνδέεται επίσης με τον γραμματικό χρόνο. Απλές προτάσεις σε ενεστώτα ή παρελθοντικό χρόνο (*Η Αριάδνη επισκέφτηκε το Παρίσι, η Αριάδνη τρώει αυτή τη στιγμή*) μπορούν να κριθούν ως αληθείς εάν οι καταστάσεις που περιγράφουν συνέβησαν σε κάποια χρονική στιγμή στο παρελθόν ή αν συμβαίνουν στο εκφωνηματικό παρόν (utterance time). Εάν είναι αληθείς, οι προτάσεις δηλώνουν γεγονότα. Οι μελλοντικές προτάσεις, αντίθετα, όπως *Η Αριάδνη θα επισκεφτεί το Παρίσι του χρόνου* είναι ψευδείς κατά το χρόνο της εκφώνησης αλλά πιθανώς αληθείς σε μελλοντικό χρόνο, όπως μας λέει ο Αριστοτέλης και οι Giannakidou & Mari (2018) σε πιο πρόσφατη συζήτηση. Το ψεύδος, κατά την Giannakidou (1998), ορίζεται ως *αντι-αληθειακότητα* (antiveridicality).

Ο φιλόσοφος της γλώσσας Paul Grice, στο πρωτοποριακό του δοκίμιο *Logic and Conversation* (1975) οριοθετεί τους κανόνες αυτού που ονομάζουμε συνεργατική συνομιλία (co-operative conversation), την οποία θα θεωρήσουμε ως βάση της επικοινωνίας: δύο (ή περισσότεροι) ομιλητές προσέρχονται συνεργατικά στη συνομιλία με σκοπό την ειλικρινή ανταλλαγή πληροφοριών και μηνυμάτων –και όχι, για παράδειγμα, με την πρόθεση να εξαπατήσουν ή να παραπλανήσουν το συνομιλητή τους. Στη γλωσσολογία υποθέτουμε ότι, όταν επικοινωνούν, εκ προοιμίου οι συνομιλητές προσέρχονται με συνεργάσιμη διάθεση και ειλικρίνεια (sincerity). Προϋπόθεση της επικοινωνιακής συνομιλίας είναι η λεγόμενη *Ποιότητα* κατά τον Grice, που απαιτεί ο ομιλητής να πει αυτό για το οποίο έχει ενδείξεις (evidence) ή γνωρίζει. Επομένως η αληθειακή πρόθεση είναι δεδομένη (default), μια βασική προϋπόθεση για συνεργατική συνομιλία. Θα ορίσουμε την *Αρχή της Αληθειακότητας* ως τη βάση της επικοινωνίας, ακολουθώντας τη συζήτηση των Giannakidou & Mari (2021):

(10) *Αρχή της Αληθειακότητας για την συνεργατική συνομιλία*

Μια πρόταση S μπορεί να εκφωνηθεί από ένα ομιλητή A αν και μόνο αν (ανν) ο A είναι *αληθειακά δεσμευμένος* ως προς το περιεχόμενο π της πρότασης, δηλαδή ανν ο A θεωρεί (γνωρίζει ή πιστεύει ορθολογικά) ότι το π είναι αληθές.

Η αληθειακότητα αποτελεί *δέσμευση* (commitment) του ομιλητή να εκφωνεί προτάσεις που θεωρεί ότι είναι αληθείς (με εξαίρεση την περίπτωση του ψεύδους, της πλάνης ή του λεγόμενου bullshit, Frankfurt 2005). Ο ακροατής αναγνωρίζει αυτή τη δέσμευση. Η αληθειακότητα στηρίζεται στο επιστημικό ή δοξαστικό περιεχόμενο του γλωσσικού υποκειμένου που αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα και έχει πληροφορίες για αυτήν:

- (11) A: Να βγούμε έξω;
B: Βρέχει αυτή τη στιγμή.

Εκφωνώντας την απάντηση στο (11) ο B έχει ενδείξεις ότι βρέχει –έχει δει τη βροχή, ήταν έξω προηγουμένως κ.λπ.– και επομένως γνωρίζει ότι βρέχει. Έχει δηλαδή μια επιστημική βάση που καθιστά την πρόταση αληθή και προσφέρει την πρόταση ως πληροφορία χρήσιμη προκειμένου να ληφθεί απόφαση για το αν πρέπει να βγούμε έξω ή όχι. Για την αληθειακή κρίση επομένως είμαστε εξωστρεφείς. Κοιτάζουμε τον κόσμο και εκφράζουμε αληθειακή στάση εάν το προτασιακό περιεχόμενο π συνάδει με την κατάσταση στον κόσμο την οποία περιγράφει. Τόσο δυνατός είναι ο ρόλος του ομιλητή ώστε συχνά η αληθειακή δέσμευση αποτελεί προϊόν υποκειμενικής και μόνο εμπειρίας. Αυτό κατά κανόνα συμβαίνει όταν έχουμε αξιολογικά κατηγορήματα προσωπικής εμπειρίας (personal taste) ή συγκινησιακών στάσεων:

- (12) A: Αυτή η μπριζόλα ήταν πεντανόστιμη!
B: Όχι, δε νομίζω, ήταν χάλια.

- (13) A: Αυτή η ταινία ήταν τρομακτική!
B: Άντε καλέ! Ήταν σχεδόν αστεία.

Στα (12) και (13) ο ομιλητής A εκφράζει την θετική προσωπική του άποψη, τη γνώμη του για την ταινία και τη μπριζόλα και ο B διαφωνεί. Οι δύο συγκρουόμενες απόψεις στηρίζονται σε διαφορετικές εμπειρίες. Εφόσον και οι δύο ακολουθούν την αρχή της αληθειακότητας, εκφράζουν και οι δύο αληθείς κρίσεις με βάση την υποκειμενική εμπειρία και έχουμε *αναίτια διαφωνία* (faultless disagreement, Lasersohn 2005). Η άρνηση του B εκφράζει ότι το συναίσθημα που εκφράζει ο A δεν ισχύει, άρα έχουν και οι δύο δίκιο με βάση τις διαφορετικές υποκειμενικές στάσεις. Η αληθειακή υποκειμενικότητα αφορά γενικότερα κατηγορήματα αισθητικού, ψυχολογικού, αξιολογικού και ηθικού τύπου (όπως *νόστιμο, βαρετό, ενοχλητικό, καταπληκτικό, όμορφο, τρομακτικό, ηθικό* και τα συναφή), τα οποία θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε συγκινησιακά και τα οποία δεν είναι αναγκαστικά ορθολογικά.

Όταν εκφράζουμε τροπικότητα, περνάμε σε μη αληθειακή στάση:

- (14) Η Αριάδνη μπορεί να είναι χορτοφάγος.

Όπως είπαμε προηγουμένως, ο ομιλητής τώρα δεν έχει επαρκείς πληροφορίες που να τον καθιστούν βέβαιο ότι η Αριάδνη είναι χορτοφάγος. Μπορεί λ.χ. να έχει βγει μια φορά με παρέα και η Αριάδνη να παρήγγειλε κάτι χωρίς κρέας, αλλά δε γνωρίζει αρκετά στοιχεία ώστε να έχει πλήρη βεβαιότητα. Όταν επιλέγεται η απλή πιθανότητα, η μη αληθειακή κατάσταση βρίσκεται σε ισορροπία: ο ομιλητής απλώς θεωρεί ότι το ενδεχόμενο να είναι η Αριάδνη χορτοφάγος δεν μπορεί να αποκλειστεί και δεν έχει κάποιες παραπάνω ενδείξεις. Στην περίπτωση που επιλέξει το *πρέπει*, ο ομιλητής έχει πιο πολλές ενδείξεις ότι η Αριάδνη αποφεύγει το κρέας:

- (15) Η Αριάδνη πρέπει (μάλλον) να είναι χορτοφάγος.

Μπορεί δε ο ομιλητής να προσθέσει και το τροπικό επίρρημα *μάλλον*. Η επιστημική αναγκαιότητα στηρίζεται σε υποθέσεις που κάνει ο ομιλητής και του επιτρέπουν να αξιολογήσει το ενδεχόμενο ότι η Αριάδνη είναι χορτοφάγος ως περισσότερο πιθανό από το ότι δεν είναι. Αυτή η σύγκριση αποκαλείται αποδεικτική μεροληψία (evidential bias,

Giannakidou & Mari 2018, 2021, 2026), απουσιάζει από την καθαρή πιθανότητα και είναι πάντα θετική με την επιστημική αναγκαιότητα:

- (16) Θετική μεροληψία της επιστημικής αναγκαιότητας
 i. Ο ομιλητής εξετάζει δύο πιθανότητες: τη λογική πρόταση φ και την άρνησή της.
 ii. Ο ομιλητής ευνοεί την φ βάσει ενδείξεων, χωρίς να δεσμεύεται αληθειακά ως προς την αλήθεια της φ .

Η καλύτερη πιθανότητα αξιολογείται με βάση μια μετα-αξιολογική συνάρτηση O η οποία, όπως έχουμε υποστηρίξει, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της τροπικής δομής. Όπως τονίζεται στο (ii), η θετική μεροληψία δεν συνεπάγεται αληθειακή δέσμευση:

- (17) (α) Η Αριάδνη μπορεί να είναι χορτοφάγος, αλλά δεν είμαι και εντελώς σίγουρη.
 (β) Η Αριάδνη πρέπει να είναι χορτοφάγος, αλλά δεν είμαι και εντελώς σίγουρη.
 (γ) #Η Αριάδνη είναι χορτοφάγος, αλλά δεν είμαι και εντελώς σίγουρη.

Στην περίπτωση που η ομιλήτρια εκφωνεί την πρόταση (γ) είναι δεσμευμένη αληθειακά ότι η Αριάδνη είναι χορτοφάγος, έχει πλήρη βεβαιότητα ή πεποίθηση (belief) σε αντίθεση με τις τροπικές προτάσεις όπου λαμβάνει πάντα υπόψιν δύο ενδεχόμενα. Όταν ρωτάμε, μετατοπιζόμαστε, όπως με την τροπικότητα, σε μη αληθειακή στάση:

- (18) (α) Έβρεξε χθες;
 (β) Αναρωτιέμαι/αμφιβάλλω αν έβρεξε χθες.
 (γ) Θέλω να μάθω αν έβρεξε χθες.
 (δ) Η Μαρία ξέρει πότε έβρεξε.

Η μη αληθειακή στάση, όπως και στις τροπικές προτάσεις, εκφράζει ότι ο ομιλητής δεν μπορεί να δεσμευτεί αληθειακά αφού δεν γνωρίζει ότι το προτασιακό περιεχόμενο είναι αληθές, δεν γνωρίζει όμως ότι είναι και ψευδές.² Οι ερωτηματικές προτάσεις μπορούν να είναι ευθείες ή πλάγιες (οπότε εισάγονται με το *αν* ή με ερωτηματικό στοιχείο), όπως βλέπουμε. Οι πλάγιες ερωτήσεις ακολουθούν ρήματα ερωτηματικά (*αναρωτιέμαι*), αμφιβολίας (*αμφιβάλλω*), αλλά και επιστημικά, ειδικά όταν βρίσκονται στο πεδίο της άρνησης ή βουλευτικού τελεστή. Οι πλάγιες ερωτήσεις μπορούν επίσης να εισαχθούν και με το ερωτηματικό μόριο *μήπως*:

- (19) (α) Αναρωτιέμαι μήπως/αν έδωσαν τη θέση στο Γιάννη.
 (β) Θέλω να μου πείτε μήπως/αν προλαβαίνω ακόμη να κάνω αίτηση.
 (γ) Ο Γιάννης καθυστερεί. Μήπως είχε κανένα ατύχημα;

Βλέπουμε εδώ επίσης ότι το *μήπως* χρησιμοποιείται και σε ευθείες ερωτήσεις, σε αντίθεση με το *αν* (**Αν είχε κανένα ατύχημα;*) και στην περίπτωση αυτή ισοδυναμεί με πιθανολογικό επίρρημα:

- (20) *Ίσως να/Μήπως είχε κανένα ατύχημα;*

Η χρήση τροπικών στοιχείων στην ερωτηματική πρόταση, συμπεριλαμβανομένης και της υποτακτικής, δημιουργεί απορητική στάση, την οποία θα συζητήσουμε αργότερα. Σημειώνουμε εδώ ότι η πιθανολογική (ή δυννητική) τροπικότητα συναντάται και στα αγγλικά (*Might he have had an accident?*) και σε πολλές άλλες γλώσσες.

² Η αρνητική πρόταση αποτελεί περίπτωση δέσμευσης που χαρακτηρίζεται από βεβαιότητα ότι ισχύει το αντίθετο του πραγματικού και είναι *αντι-αληθειακή*, όχι απλώς μη αληθειακή.

Όλες οι ερωτηματικές προτάσεις ξεκινούν από θέση άγνοιας: ο ομιλητής αφήνει ανοιχτό και το θετικό και το αρνητικό ενδεχόμενο, μια κατάσταση που χαρακτηρίσαμε ως μη αληθειακή ισορροπία. Η μη αληθειακή ισορροπία επομένως αποτελεί το βασικό συστατικό της ερωτηματικότητας και η πρόθεση του ομιλητή τώρα είναι να παραχωρείται στον ακροατή το κύρος της απάντησης, καθώς αυτός καθίσταται τώρα επιστημική αυθεντία:

- (21) *Βασική ερωτηματικότητα* (basic inquisitiveness): μη αληθειακή ισορροπία
 i. Η ερωτηματικότητα εκφράζει μια μη αληθειακή επιστημική κατάσταση κατά την οποία ο ερωτών θεωρεί πιθανές τόσο την p όσο και την αρνήσή της $not\ p$ — και δεν υπάρχει προτίμηση.
 ii. Ο ερωτών θεωρεί τον ακροατή αυθεντία ως προς την δυνατότητα να δοθεί έγκυρη (= αληθής και πλήρης) απάντηση.

Η άγνοια λοιπόν που χρησιμοποιεί ως όρο η παραδοσιακή γραμματική αποτελεί λογικά μη αληθειακή ισορροπία: ένα επιστημικό διάστημα πιθανών κόσμων, μερισμένο σε δυο ανοιχτές πιθανότητες (p , $not\ p$) χωρίς καμία επιπλέον ένδειξη για το ποια από τις δυο είναι αληθής. Στο επίπεδο της γλωσσικής πράξης, η βασική ερωτηματικότητα αναζητά πληροφορία και ο ερωτών ρωτά θεωρώντας ότι ο ακροατής είναι σε θέση να δώσει έγκυρη απάντηση. Εάν ξέρω ότι ο συνομιλητής δεν μπορεί να γνωρίζει, δεν θα ρωτήσω. Στην ερωτηματική στάση έχουμε επομένως μετατόπιση του επιστημικού κύρους από τον ομιλητή στον ακροατή και η φύση της ερώτησης είναι διαλογική: τόσο η άγνοια του ερωτώντος όσο και η εμπιστοσύνη στο κύρος του ερωτώμενου αποτελούν αναπόσπαστα κομμάτια της, όπως τόνισε και ο Ginzburg (2012), ο οποίος αποκαλεί την ερωτηματική στάση *διαδραστική* (interactive, βλ. επίσης Tsohatzidis 2007). Εάν ο ερωτώμενος επιλέξει να μην απαντήσει, δεν έχει κάνει κατάλληλη πρόσληψη (uptake), σε αντίθεση με τη δήλωση όπου δεν περιμένουμε αντίδραση εκτός εάν υπάρχει διαφωνία.

Η βασική ερωτηματικότητα μπορεί να εμπλουτιστεί ρητορικά, και σε αυτή την περίπτωση ο ομιλητής περνά σε μια άλλη πράξη. Θα εξετάσουμε δυο χαρακτηριστικές περιπτώσεις: την μεροληψία όπου ο ομιλητής ζητά επιβεβαίωση και την *Σωκρατική* ερωτηματικότητα ή *απορία*. Ας περάσουμε πρώτα στην ανάλυση της μεροληψίας.

3. Η ερωτηματική μεροληψία: διατάραξη της ισορροπίας

Η μεροληψία αποτελεί ρητορική στρατηγική που διαταράσσει τη μη αληθειακή ισορροπία προς τη θετική ή την αρνητική απάντηση και εκδηλώνεται όταν ο ομιλητής επιλέγει να προσθέσει στην ερωτηματική πρόταση ορισμένους μηχανισμούς, όπως π.χ. την λεγόμενη υψηλή άρνηση, μια αρνητική ερώτηση προσθήκης (tag question) ή το επίρρημα *πράγματι/όντως*:

- (22) (α) Δεν είναι η Άννα χορτοφάγος; (*υψηλή άρνηση: θετική μεροληψία*)
 (β) Η Άννα είναι χορτοφάγος, έτσι δεν είναι; (*θετική μεροληψία*)
 (γ) Είναι πράγματι η Άννα χορτοφάγος; (*αρνητική μεροληψία*)

Στα (22α, β) ο ομιλητής εκφράζει θετική μεροληψία καθώς φαίνεται να τείνει προς την απάντηση *Η Άννα είναι χορτοφάγος*. Αντίστοιχα στο (2γ), με τη λέξη *πράγματι/όντως*, ο ομιλητής αμφιβάλλει για το αν η Άννα είναι χορτοφάγος και σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για αρνητική μεροληψία. Και στις δυο περιπτώσεις ο ερωτών αναζητά πληροφορία, αλλά μεροληπτεί βασιζόμενος σε υποθέσεις που κάνει πριν ρωτήσει. Τα στοιχεία αρνητικής πολικότητας *έστω* ή ένα ελαχιστοποιητικό (minimizer) στοιχείο επίσης εκφέρουν μεροληψία (Giannakidou 1997):

- (23) (α) Μίλησες στη Μαρία *έστω* και μια φορά;
 (β) Έδωσε ποτέ δεκάρα η Μαρία για το τι θα απογίνω;

Και στις δύο περιπτώσεις, η μεροληψία δημιουργεί ροπή της ερώτησης, η οποία προκύπτει επειδή ο ομιλητής αποφασίζει να μη χρησιμοποιήσει μια απλή ερώτηση. Μιλάμε για μεροληψία του ομιλητή και όχι της ερώτησης, επειδή η ροπή της ερώτησης πηγάζει από την προθετικότητα του ομιλητή, που επιλέγει να κάνει κάτι άλλο από απλή αναζήτηση πληροφορίας. Εκφράζοντας την μεροληψία του, ο ομιλητής προσδοκά ο ακροατής να συμφωνήσει μαζί του και επομένως δεν αναζητά απλώς πληροφορία.

Ο ακροατής, βεβαίως, μπορεί να διαφωνήσει:

- (24) A: Δεν είναι η Άννα χορτοφάγος;
 B: Όχι, δεν είναι. Την είδα να τρώει κρέας χθες.
 (25) A: Η Άννα είναι χορτοφάγος, έτσι δεν είναι;
 B: Όχι, δεν είναι. Την είδα να τρώει κρέας χθες.
 (26) A: Είναι πράγματι η Άννα χορτοφάγος;
 B: Φυσικά! Γιατί αμφιβάλλεις;
 (27) A: Έδωσε ποτέ δεκάρα η Μαρία για το τι θα απογίνω;
 B: Και βέβαια. Μην τα βλέπεις όλα μαύρα.

Όπως βλέπουμε, ο B ενδέχεται να διαφωνήσει γιατί έχει ίσως διαφορετικές πληροφορίες. Η μεροληψία, λοιπόν, εμπεριέχει ένα δοξαστικό κομμάτι, καθώς δεν ξεκινά ο ερωτών από πλήρη άγνοια όπως στην ισορροπημένη ερωτηματικότητα. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν αποτελεί η μεροληπτική προτίμηση πεποίθηση ότι η Άννα είναι χορτοφάγος. Εάν ο A το πίστευε αυτό, θα δήλωνε ότι η Άννα είναι χορτοφάγος και δεν θα ρωτούσε. Επομένως, η μεροληψία προϋποθέτει μη αληθειακή προθετικότητα του ομιλητή, αλλά συνοδεύεται από μη ουδετερότητα, στηριζόμενη σε πρότερη ένδειξη.

Ποια είναι λοιπόν η πραγματολογική φύση της ερωτηματικής μεροληψίας; Δεν αποτελεί πρότερη πεποίθηση του ομιλητή, όπως μόλις είπαμε, και εφόσον προϋποθέτει την ύπαρξη πρότερων ενδείξεων πρέπει να ανήκει στην κατηγορία του λεγόμενου *μη κεντρικού περιεχομένου* (non-at-issue content). Είναι προϋπόθεση (presupposition), υπονόημα (implicature) ή αποτελεί συνθήκη καταλληλότητας (felicity condition); Η μεροληψία του ομιλητή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια συνθήκη καταλληλότητας συνδεδεμένη με τον ομιλητή, όχι όμως εκπορευόμενη από το κοινό έδαφος (common ground), δηλαδή από την κοινή γνώση ομιλητή και ακροατή. Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τη μεροληψία επίσης ως λεξικώς εκπορευόμενο διαλογικό υπονόημα (conversational implicature), αφού μπορεί να αυτοακυρωθεί, όπως βλέπουμε στα παρακάτω παραδείγματα.

- (28) (α) Είναι πράγματι η Άννα χορτοφάγος; *Δεν είμαι σίγουρη.*
 (β) Η Άννα είναι χορτοφάγος, έτσι δεν είναι; *Δεν είμαι απόλύτως βέβαιη.*

Προσέξτε όμως ότι σε άλλες περιπτώσεις η αυτοακύρωση είναι δύσκολη ή αδύνατη:

- (29) A: Δεν είναι η Άννα χορτοφάγος; # Δεν είμαι απόλύτως βέβαιη.
 (30) A: Έδωσε ποτέ δεκάρα η Μαρία για το τι θα απογίνω; # Ίσως ναι.

Σε αυτές τις περιπτώσεις βλέπουμε ότι η αυτοακύρωση είναι προβληματική. Τίθεται λοιπόν το ζήτημα της ένταξη της μεροληψίας και φαίνεται να υπάρχουν διαβαθμίσεις.³ Η μεροληψία των ελαχιστοποιητικών στοιχείων πολικότητας (όπως *Δίνει δεκάρα για όσα λέω;*) είναι σαφώς ισχυρότερη από εκείνη ενός απλού πολικού στοιχείου, όπως στο *Έχεις πάει ποτέ στο Λονδίνο;* Απαιτείται περισσότερη εμπειρική μελέτη για να εδραιωθούν τα σχετικά παραδείγματα ώστε να έχουμε σταθερές προβλέψεις.

4. Η απορητική στάση: Επαυξημένη ερωτηματικότητα

Η απορητική ερώτηση εκφράζει όχι απλώς άγνοια, αλλά *απορία*. Χρησιμοποιώ εδώ τον όρο με την αρχαιοελληνική φιλοσοφική έννοια του αδιεξόδου ή της κριτικής εξέτασης χωρίς βέβαιο συμπέρασμα. Η απορία (κυριολεκτικά η «έλλειψη πόρου/δρόμου») αποτελεί ένα ζωτικό στάδιο της φιλοσοφικής αναζήτησης όπως καταδεικνύεται στους πρώιμους πλατωνικούς διαλόγους (τους λεγόμενους «απορητικούς»), όπου ο Σωκράτης οδηγεί τους συνομιλητές του σε κατάσταση απορίας για να τους βοηθήσει να συνειδητοποιήσουν τα όρια της γνώσης τους. Στον μεταγενέστερο *Θεαίτητο* ο Πλάτων περιγράφει τη σκέψη ως έναν εσωτερικό διάλογο της ψυχής με τον εαυτό της (189e - 190a), το *θαυμάζειν* συνδέεται με το *απορείν* και τα δυο μαζί αποτελούν την αφετηρία της φιλοσοφικής αναζήτησης (βλ. Ράγκος 2024 για μια εξαιρετικά συναρπαστική μελέτη).

Στις πρόσφατες εργασίες μου Giannakidou & Mari (2025, 2026) διατυπώνεται η θέση ότι με κάποιες ερωτηματικές προτάσεις ο ομιλητής εκφράζει απορία με τη σωκρατική/πλατωνική έννοια του όρου: ο ομιλητής θέτει ένα ερώτημα, ενδεχομένως και στον ίδιο του τον εαυτό, χωρίς να περιμένει αναγκαστικά απάντηση γιατί υποθέτει ότι οριστική απάντηση μπορεί να μην υπάρχει. Όταν απορεί, ο ομιλητής χρησιμοποιεί την ερώτηση όχι για να πάρει πληροφορία, αλλά ως έναυσμα για αναστοχασμό ή ενδοσκόπηση (reflection) και η πρόθεση αυτή αποτελεί, θα υποστηρίξω, ξεχωριστή προσλεκτική δύναμη.

4.1. Η μορφή των απορητικών ερωτήσεων: Τροπικά μόρια

Η απορητική ερώτηση διακρίνεται από την παρουσία κάποιας μορφής τροπικότητας, π.χ. με την προσθήκη ενός τροπικού μορίου ή ρήματος στην ερωτηματική πρόταση. Παραθέτουμε παρακάτω βασικά παραδείγματα:

- (31) (α) Τι να κάνει (*άραγε*) η Αριάδνη τώρα τελευταία;
- (β) Να πέρασε (*άραγε*) η Αριάδνη το τεστ οδήγησης;
- (γ) Πού να έβαλα (*άραγε*) τα γυαλιά μου;
- (δ) Μήπως κοιμάται (*άραγε*) η Αριάδνη;
- (ε) (Να) με θυμάται *τάχα* μετά από τόσα χρόνια;
- (ζ) Να με θυμάται *άραγε*;
- (η) *Μπορεί* να με θυμάται (*άραγε*);
- (θ) *Λες* να με θυμάται (*άραγε*);
- (ι) Με θυμάται *άραγε*;

Παρατηρούμε τη χρήση των μορίων: υποτακτική *να*, *άραγε*, *τάχα*, το επιστημικό ερωτηματικό *μήπως*, κάποιες φορές σε συνδυασμό μεταξύ τους. Βλέπουμε επίσης και το πιθανολογικό ρήμα *μπορεί* και το *Λες να*. Η χρήση του *να* στην ερωτηματική πρόταση είχε παρατηρηθεί στο Rouchota (1994) και έκτοτε απασχόλησε και προηγούμενη δουλειά μου (Giannakidou 2016).

³ Η παρατήρηση αυτή έχει επιβεβαιωθεί σε μια σειρά πειραμάτων (Liu et al. 2021).

Όπως βλέπουμε, η χρήση αυτών των τροπικών στοιχείων καθιστά την ερώτηση *εσωστρεφή* δηλαδή *ανα-ρώτηση*: ο ομιλητής δεν απευθύνεται αναγκαστικά σε έναν ακροατή. Φαίνεται επομένως εκ πρώτης όψεως να έχει μονολογικό χαρακτήρα, καθώς δεν απαιτεί την ύπαρξη απευθυνόμενου. Μπορεί να απευθύνεται στον ίδιο τον εαυτό: για παράδειγμα, μια ομιλήτρια κοιτάζει γύρω της επειδή δεν βρίσκει τα γυαλιά της ή έχει καιρό να δει την Αριάδνη και αναρωτιέται τι να της έχει συμβεί. Επομένως, με τη χρήση των μορίων ο ομιλητής δημιουργεί έναν νέο τύπο ερώτησης θεωρώντας ότι δύσκολα θα δοθεί έγκυρη απάντηση. Οι ερωτήσεις αυτές, επομένως, εφόσον μπορούν να είναι αυτοαπευθυνόμενες, δεν αποσκοπούν σε απλή αναζήτηση πληροφορίας αλλά αποτελούν (ανα)στοχασμό, που επιτρέπει το ενδεχόμενο ότι το ερώτημα μπορεί να παραμείνει ανεπίλυτο (unresolved):

(32) *Αναστοχασμός* (reflection)

- (i). Αναστοχασμός είναι η προσλεκτική πράξη που αντανακλά τη ερωτηματική στάση της απορίας του ερωτώντος.
- (ii). Ο ερωτών δεν προϋποθέτει ότι υπάρχει έγκριτη (αληθής και πλήρης) απάντηση. Επομένως δεν υπάρχει επιστημική αυθεντία.
- (iii). Λόγω του ii, ο αναστοχασμός δεν χρειάζεται *απευθυνόμενο* (addressee) και μπορεί να είναι μονολογικός.

Ο αναστοχασμός, λοιπόν, είναι ερώτηση που θέτει κανείς στον εαυτό του, όπως υποδεικνύει η προσθήκη του «ποιος ξέρει»:

(33) Πού να έβαλα (άραγε) τα γυαλιά μου; Ποιος ξέρει!

Ωστόσο, η ερώτηση μπορεί όντως να απαντηθεί από έναν τρίτο (παρόλο που μπορεί να μην απευθύνεται σε αυτόν). Για παράδειγμα, η κόρη μου που με ακούει να μονολογώ και βρίσκεται στην κουζίνα, βλέπει τα γυαλιά μου και λέει:

(34) Στον πάγκο της κουζίνας.

Όταν ο ομιλητής στοχάζεται, δεν περιμένει οριστική και έγκριτη απάντηση, αλλά επειδή η απορία εκφράζεται με ερώτηση, εφόσον κάποιος γνωρίζει την απάντηση μπορεί να αντιδράσει με την τυπική πρόσληψη (uptake) της ερώτησης, δηλαδή να απαντήσει.

Θα ήθελα επίσης να σημειώσω ότι το φαινόμενο της στοχαστικής ερώτησης το συναντάμε και σε πολλές άλλες γλώσσες, π.χ. στα ιταλικά (με τον μέλλοντα), στα αγγλικά, στα κορεατικά για να αναφέρω ενδεικτικά κάποιες περιπτώσεις:

(35) Dove saranno i miei occhiali?

Πού να/*θα βρίσκονται τα γυαλιά μου;

Where might my glasses be?

Where are my glasses, I wonder.

Η μετάφραση με το *I wonder* αποδίδει επίσης το χαρακτήρα του στοχασμού αφού δεν έχουμε απεύθυνση σε κάποιον –άρα ούτε αυθεντία αφού ερωτών και ερωτώμενος είναι το ίδιο πρόσωπο στο οποίο δεν μπορούμε να προσδώσουμε ταυτοχρόνως, κατά τη στιγμή της εκφώνησης, τις ιδιότητες και της αγνοίας (εφόσον ρωτά) και της γνώσης (εφόσον απαντά).

Επανερχόμενοι στα ελληνικά τροπικά μόρια, τα *άραγε* και *μήπως* είναι καθαρά ερωτηματικά, απαντούν δηλαδή μόνο στις ρωτήσεις:

(36) #Με θυμάται *άραγε/*μήπως/ίσως/μάλλον.

Βλέπουμε ότι σε δηλωτικές προτάσεις, τα *άραγε* και *μήπως* δεν μπορούν από μόνα τους να προσδώσουν τροπικότητα, σε αντίθεση με τα *ίσως*, *μάλλον*. Σε προηγούμενη εργασία μου (Giannakidou 2009) είχα υποστηρίξει ότι το *άραγε* μπορούμε να το αναλύσουμε ως τον τελεστή ερώτησης στα νέα ελληνικά. Στην πιο πρόσφατη δουλειά μου το θεωρώ απλώς τροπικό μόριο πιθανολογικού τύπου, όπως το *μήπως*. Τα δυο μπορούν να συνυπάρχουν, όπως είδαμε.

Το *τάχα* σημαίνει κυριολεκτικά «δήθεν, υποτίθεται» (as if) και μπορεί να προστεθεί σε μια δηλωτική πρόταση για να θέσει υπό αμφισβήτηση την αλήθεια της πρότασης στην οποία επισυνάπτεται (βλ. Ifantidou 2001):

(37) Κάνει *τάχα* ότι νοιάζεται.

He acts as if he cares (αλλά δεν νοιάζεται ή αμφιβάλλω έντονα ότι νοιάζεται).

Η προσθήκη του *τάχα* σε μια δηλωτική πρόταση εκφράζει αυξημένη αμφιβολία ή διαψεύδει το περιεχόμενο της πρότασης. Στην ερώτηση το *τάχα* χάνει αυτή τη σημασία και αποκτά έναν άλλο ρόλο που θα συζητήσουμε πιο κάτω. Το ελληνικό αρνητικό μόριο *μη(ν)* χρησιμοποιείται επίσης σε αναστοχαστικές ερωτήσεις (Chatzopoulou 2019), όπου μπορεί να απαντά μαζί το *μη* και το *να*:

(38) Μήνα σε γάμο ρίχνονται μήνα σε χαροκόπι; (Της Δέσπως, δημοτικό)

Πριν περάσουμε στην ανάλυση, ας δούμε τώρα λίγα ακόμη εμπειρικά χαρακτηριστικά της απορίας.

4.2. Χαρακτηριστικές ιδιότητες των απορητικών ερωτήσεων

Πρώτο χαρακτηριστικό τους, όπως είδαμε, είναι το ότι οι στοχαστικές ερωτήσεις παραμένουν ανοικτές, ασαφείς, και εν τέλει μη καθοριστικές (open-ended) ως προς την απάντησή τους.

(39) Πού να έβαλα (άραγε) τα γυαλιά μου; Ποιος ξέρει!

Η ασάφεια συνίσταται στο ότι η ερώτηση δεν επιζητά μια άμεση, οριστική ή δεσμευτική απάντηση από τον συνομιλητή, αλλά παραμένει «ανοικτή» ως αντικείμενο σκέψης ή απορίας. Και, όπως είπαμε προηγουμένως, δεν χρειάζεται καν συνομιλητής.

Ένα δεύτερο εμπειρικό χαρακτηριστικό των ερωτήσεων αυτών είναι ότι το λεγόμενο anti-addressee effect (Giannakidou & Mari 2025, 2026):

(40) (α) #Τι να έφαγες άραγε χθες;

(β) Τι έφαγες χθες;

Θα ονομάσουμε αυτό το φαινόμενο, ακολουθώντας τους Giannakidou & Mari (2025, 2026), φαινόμενο του «αντι-απευθυνόμενου» (anti-addressee effect). Προκύπτει ως μια σύγκρουση ανάμεσα στον ομιλητή, ο οποίος επιλέγοντας να χρησιμοποιήσει το τροπικό μόριο προϋποθέτει έλλειψη επιστημικής αυθεντίας, από τη μία πλευρά, και στον απευθυνόμενο που αποτελεί επιστημική αυθεντία για ζητήματα που αφορούν τις δικές του πράξεις (όπως το τι έφαγε χθες), από την άλλη. Εάν ο ομιλητής ρωτήσει κάποιον απορητικά, θα έπρεπε να προϋποθέτει ταυτόχρονα ότι ο απευθυνόμενος έχει γνώση για να δώσει απάντηση αλλά και την ασάφεια της απορίας, η οποία προϋποθέτει έλλειψη οριστικής απάντησης. Η κατάσταση αυτή είναι βεβαίως αντιφατική. Συνολικά, φυσικά, πρέπει να εκλάβουμε την αδυναμία διατύπωσης της απορητικής ερώτησης σε δεύτερο

πρόσωπο ως περαιτέρω απόδειξη για τη φύση αυτών των ερωτήσεων ως πρωτίστως απευθυνόμενων στον εαυτό.

Τρίτον, οι αναστοχαστικές ερωτήσεις δεν μπορούν να τεθούν από εκπαιδευτικούς σε μαθητές ως ερωτήσεις εξετάσεων:

(41) #Ποιος να έγραψε (άραγε/τάχα) τις «Συντακτικές Δομές»;

Το πλαίσιο των εξετάσεων είναι αντι-απορητικό: η εξέταση είναι το τυπικό πλαίσιο όπου μπορεί να προϋποτεθεί ότι μπορεί να δοθεί μια συγκεκριμένη και σωστή απάντηση. Στον φιλοσοφικό λόγο, αντιθέτως, η χρήση των μορίων είναι επιτυχής:

(42) Ποια να είναι άραγε/τάχα η φύση της δικαιοσύνης;
What might the nature of justice be?

Η διατύπωση αυτής της ερώτησης ανοίγει ένα θέμα για ενδοσκόπηση που μπορεί να καταλήξει χωρίς πλήρη απάντηση· θεμελιώδη φιλοσοφικά ερωτήματα εκδηλώνονται ως αναστοχασμοί πολύ φυσικά με τη χρήση υποτακτικής και τροπικών μορίων στα ελληνικά. Η αφαίρεση των μορίων στερεί από την ερώτηση τον απορητικό στοχαστικό της χαρακτήρα:

(43) Ποια είναι η φύση της δικαιοσύνης;
What is the nature of justice be?

Η ερώτηση τώρα προσδοκά μια συγκεκριμένη απάντηση· δεν αποτελεί πλέον αναστοχασμό. Ένας αναστοχασμός εμφανίζεται τυπικά ως ερώτηση, αλλά στην πραγματικότητα είναι ένδειξη μιας ενισχυμένης διερευνητικής διάθεσης (increased inquisitiveness), όπου ο ομιλητής εξετάζει υποθέσεις και διαπραγματεύεται πιθανότητες.

Τέλος, οι Kang & Yoon (2019, 2020), μελετώντας αντίστοιχες προτάσεις στα κορεατικά, υποστηρίζουν ότι οι ερωτήσεις με το διαζευκτικό μόριο *nka* είναι «προσποιητοί μονόλογοι». Τα κορεατικά χρησιμοποιούν το μόριο *nka* μαζί με τον δείκτη ερώτησης *ni*. Οι Kang & Yoon παραθέτουν το εξής πλαίσιο: Η Mary, μια δημοσιογράφος, περιμένει τον John και τον Bill, που αναμετρήθηκαν στον τελικό ενός πρωταθλήματος σκακιού. Η Mary έχει αξιόπιστες πληροφορίες ότι ο Bill είναι το ακλόνητο φαβορί της διοργάνωσης, αλλά μετά τον αγώνα ο John και ο Bill βγαίνουν από το δωμάτιο –ο John με ένα αμυδρό χαμόγελο και ο Bill με ανέκφραστο πρόσωπο (poker face). Δεδομένων των εκφράσεών τους, η Mary έρχεται αντιμέτωπη με την πιθανότητα ο John, αντίθετα με τις πληροφορίες της, να είναι ο νικητής. Σε κατάσταση σύγχυσης και αντιμετωπίζοντας ενδείξεις ασύμβατες με αυτές των αρχικών της υποθέσεων, η Mary λέει:

(44) Con-i wusungca-i-nka?
Μήπως ο John είναι ο νικητής, μήπως όχι; (μετάφραση των Kang & Yoon)

Στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο μπορεί να τεθεί η ελληνική αναστοχαστική ερώτηση:

(45) (α) Να κέρδισε άραγε ο Γιάννης;
(β) Λες να κέρδισε ο Γιάννης;
(γ) Βρε μπας και κέρδισε ο Γιάννης;

Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο ομιλητής θέτει μια ερώτηση στον εαυτό του συνοδευόμενη από δυσπιστία, καθώς έρχεται αντιμέτωπος με ενδείξεις που έρχονται σε σύγκρουση με τις αρχικές του υποθέσεις.

5. Η φύση της απορίας: Επιστημική διεύρυνση

Στη βιβλιογραφία οι αναλυτές συχνά χρησιμοποιούν όρους όπως επαυξημένη ερωτηματικότητα, ενισχυμένη μη αληθειακότητα, όπως προείπαμε. Ο Lyons μιλά για διάκριση μεταξύ *asking a question* και *merely posing it* (βλ. επίσης von Fintel & Iatridou 2024):

[There is] a distinction between asking a question of someone and simply posing the question (without necessarily addressing it to anyone). When we pose a question, we *merely give expression to, or externalize, our doubt* [δική μου έμφαση]; and we can pose questions which we do not merely expect to remain unanswered, but which we know, or believe, to be unanswerable. To ask a question of someone is both to pose the question and, in doing so, to give some indication to one's addressee that he is expected to respond by answering the question that is posed (Lyons 1977: 754-755).

Ακολουθώντας το Giannakidou & Mari (2025, 2026), θα συμπεράνω ότι η απλή διατύπωση μιας ερώτησης είναι αυτό που ονομάζουμε σωκρατική απορία και στοχαστική προσλεκτική δύναμη: τίθεται ένα ερώτημα με σκοπό όχι να απαντηθεί αλλά να διερευνηθεί, γνωρίζοντας ότι το ερώτημα δεν μπορεί να απαντηθεί μετά πλήρους βεβαιότητας. Όπως είπαμε, η απορία έχει διαφορετική προθετικότητα από την αναζήτηση πληροφορίας, επομένως επιτελεί και διαφορετική γλωσσική πράξη, τον αναστοχασμό. Στις εργασίες Giannakidou & Mari (2025, 2026) ορίσαμε το ρητορικό αποτέλεσμα του αναστοχασμού ως το πραγματολογικό αντίστοιχο (dual) της μεροληψίας (bias).

Η ρευστότητα στην ερμηνεία της ερώτησης που εκτέθηκε στον παρόν άρθρο αποτελεί πρόκληση για τις θεωρίες που συντακτικοποιούν τη γλωσσική πράξη και προτείνουν τελεστές πράξης ως συντακτικά αντικείμενα. Η προσλεκτική δύναμη δεν είναι σταθερή και θα χρειαστεί να υποθέσει κανείς στο πλαίσιο αυτών των θεωριών είτε αμφισημία στο περιεχόμενο του τελεστή ή πολλαπλούς τελεστές, επιλογές ανεπιθύμητες εφόσον τα δεδομένα μπορούν να ερμηνευτούν με βάση την κατευθείαν σχέση του σημασιακού περιεχομένου και της πρόθεσης του ομιλητή. Είναι προτιμότερη λοιπόν η προσέγγιση του Tsohatzidis (2007), που προτείνει αυτήν ακριβώς τη διάδραση. Η επιλογή της χρήσης των τροπικών στοιχείων αποτελεί ένδειξη ότι η προθετικότητα του ερωτώντος καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το προτασιακό περιεχόμενο και τις προϋποθέσεις της διατύπωσης της ερώτησης.

Προτείνουμε δυο βασικούς μηχανισμούς. Η πρώτη στρατηγική, που παρατηρείται ως γενικό σχήμα, παράγει στοχαστικό αποτέλεσμα ως ερώτηση σχετικά με την πιθανότητα του *p*: στη δεύτερη στρατηγική, ενισχύεται η τροπική βάση με περισσότερη εντροπία μέσω της συνάρτησης μετα-αξιολόγησης, που δημιουργεί επιστημική διεύρυνση (epistemic widening) και δυσπιστία απέναντι στις ίδιες τις υποθέσεις του ομιλητή. Αυτή η στρατηγική παράγει το αποτέλεσμα που προσομοιάζει περισσότερο σε μονόλογο και ενδεχομένως δυσπιστία. Και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα είναι η απορία ως αυξημένη διερευνητικότητα, αλλά υπάρχουν λεπτές διαφορές στις απορητικές καταστάσεις που εκφράζονται. Σε καμία περίπτωση δεν χρειάζεται να υποτεθεί τελεστής γλωσσικής πράξης.

(α) Η απορία ως ερώτηση για το πιθανό

Η πρώτη ανάλυση του αναστοχαστικού αποτελέσματος αξιοποιεί τη χρήση των τροπικών δηλωτικών δυνατότητας στις ερωτήσεις και διατυπώνεται από τη Giannakidou (2016), όπου υποστηρίζεται ότι η αναστοχαστική ερώτηση περιέχει ένα τροπικό στοιχείο πιθανότητας και ότι στα ελληνικά τα τροπικά ρήματα πιθανότητας και η υποτακτική είναι ισοδύναμα. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε μια ερώτηση με το *μπορεί* και το σύνολο των απαντήσεων περιέχει προτάσεις δυνατότητας:

(46) $[[\text{Ποιος ήρθε στο πάρτι;}]] = \{\text{Ο Bill ήρθε στο πάρτι, η Μαρίνα ήρθε στο πάρτι, η Αριάδνη ήρθε στο πάρτι, ο Νικόλας ήρθε στο πάρτι, ...}\}$

(47) $[[\text{Ποιος μπορεί να ήρθε στο πάρτι;}]] = \{\text{είναι πιθανό ο Bill να ήρθε στο πάρτι, είναι πιθανό η Μαρίνα να ήρθε στο πάρτι, είναι πιθανό η Αριάδνη να ήρθε στο πάρτι, είναι πιθανό ο Νικόλας να ήρθε στο πάρτι, ...}\}$

Αυτή η ανάλυση λέει ότι ο ομιλητής τώρα ρωτά για την πιθανότητα του p . Έχουμε λοιπόν ασάφεια ως προς την απάντηση επειδή εξετάζουμε όχι το *ποιος ήρθε* στο πάρτι, αλλά το *ποιος μπορεί να ήρθε*, όχι το *αν με θυμάται* αλλά το *αν είναι πιθανό να με θυμάται*:

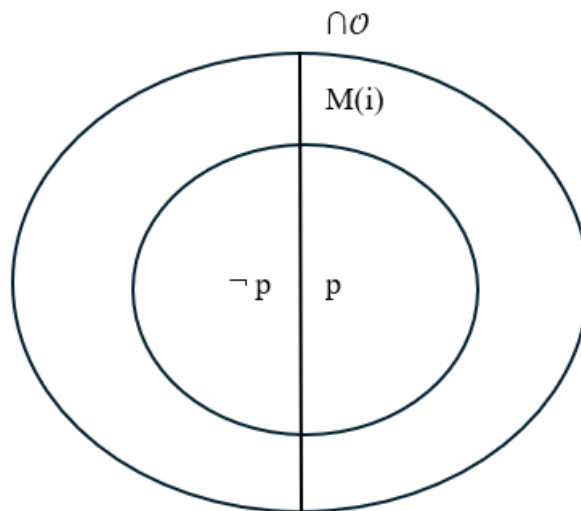
(48) $[[\text{Να με θυμάται άραγε;}]] = \{\text{είναι πιθανό να με θυμάται, είναι πιθανό να μη με θυμάται}\}$

(49) $[[\text{Να με θυμάται άραγε;}]] = \{\text{με θυμάται, δε με θυμάται}\}$

Η διαφορά είναι προφανής: όταν ρωτάμε για την πιθανότητα του να ισχύει κάτι δεν παίρνουμε πληροφορία για το αν ισχύει αλλά για το εάν είναι πιθανό να ισχύει.

(β) *Η απορία ως επιστημική διεύρυνση της τροπικής βάσης* (epistemic widening)

Η δεύτερη στρατηγική εισάγει «μετα-αξιολόγηση» (meta-evaluation), η οποία παράγει επιστημική διεύρυνση. Με την αναστοχαστική λειτουργία, το σύνολο των πιθανοτήτων επεκτείνεται πέρα από την επιστημική κατάσταση του ομιλητή σε ένα ευρύτερο σύνολο $\Pi\mathcal{O}$ –καθιστώντας έτσι δυσκολότερο να σκεφτεί κανείς ποια θα ήταν μια «σωστή» απάντηση. Η επιστημική κατάσταση του ομιλητή εξετάζει ένα ευρύτερο φάσμα δυνητικών απαντήσεων. Το αποτέλεσμα της διεύρυνσης της τροπικής βάσης $\Pi\mathcal{O} \supset M(i)$ παρουσιάζεται στη συνέχεια (όπου $M(i)$ είναι η επιστημική βάση του i):

Ο αναστοχασμός, επομένως, ως επιστημική διεύρυνση, αποτελεί χειραγώγηση του μη αληθειακού (non-veridical) επιστημικού χώρου του ομιλητή. Αυτό εξηγεί επίσης τον έντονα μονολογικό χαρακτήρα και την περίπτωση της δυσπιστίας που αναφέραμε προηγουμένως. Όταν υπάρχει μια συγκεκριμένη απροσδόκητη εναλλακτική περίπτωση, η επιστημική διεύρυνση θα οδηγήσει σε αναθεώρηση πεποιθήσεων (belief revision): σε άλλες περιπτώσεις, θα οδηγήσει σε ασάφεια.

6. Συμπεράσματα

Η βασική ερωτηματική στάση ορίζεται ως άγνοια, δηλαδή ως μη αληθειακή ισορροπία: όλες οι πιθανότητες είναι εξίσου ανοιχτές. Αυτή η βασική στάση μπορεί να χειραγωγηθεί ρητορικά όταν ομιλητής γνωρίζει κάτι παραπάνω ή όταν δεν περιμένει συγκεκριμένη ή πλήρη απάντηση. Στη πρώτη περίπτωση έχουμε μεροληψία, στην δεύτερη απορία. Η προσλεκτική πράξη που αντιστοιχεί στη μεροληψία είναι η επιβεβαίωση, ενώ στην απορία ο αναστοχασμός. Τα τροπικά μόρια στην Ελληνική γλώσσα σημαδεύουν τον αναστοχασμό, ενώ η άρνηση και η ερώτηση προσθήκης καταδεικνύουν ότι ο ομιλητής έχει μεροληψία και «ρέπει» προς μια απάντηση. Σε κάθε περίπτωση, παρατηρήσαμε μια σημασιολογική εγγύτητα μεταξύ της ερωτηματικότητας και της τροπικότητας και μια σαφή αλληλεπίδραση των δύο, γεγονός που οφείλεται στη σημασιολογική εγγύτητά τους αφού είναι μη αληθειακά επισημηικά πεδία. Το γεγονός ότι ο ομιλητής επεμβαίνει στο προτασιακό περιεχόμενο ανακυκλώνοντας τροπικές εκφράσεις καταδεικνύει ότι η κατεύθυνση εφαρμογής είναι από την προθετικότητα προς το περιεχόμενο, όπως ακριβώς θα περίμενε κανείς από την πρόταση του Tzohatzidis (2007).

Βιβλιογραφία

- Chatzopoulou, A. 2019. *Negation and Nonveridicality in the History of Greek*. Oxford: Oxford University Press.
- Ciardelli, I., Groenendijk, J. & Roelofsen, F. 2018. *Inquisitive Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Franfurt, H. 2005. *On Bullshit*. Princeton: Princeton University Press.
- Giannakidou, A. 1997. The landscape of polarity items. PhD dissertation, University of Groningen.
- Giannakidou, A. 1998. *Polarity Sensitivity as (Non)veridical Dependency*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Giannakidou, A. 2009. The dependency of the subjunctive revisited: Temporal semantics and polarity. *Lingua* 120, 1883-1908.
- Giannakidou, A. 2013. Inquisitive assertions and nonveridicality. In M. Aloni, M. Franke & F. Roelofsen (eds) 2013. *The Dynamic, Inquisitive, and Visionary Life of ϕ , $?\phi$: A Festschrift for Jeroen Groenendijk, Martin Stokhof, and Frank Veltman*. Amsterdam: University of Amsterdam, 115-126.
- Giannakidou, A. 2016. Evaluative subjunctive and nonveridicality. In J. Blaszczak, A. Giannakidou, D. Klimek-Jankowska & K. Migdalski (eds) *Mood, Aspect, Modality Revisited: New Answers to Old Questions*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 177-217.
- Giannakidou, A. & Mari, A. 2016. Epistemic future and epistemic MUST: Nonveridicality, evidence, and partial knowledge. In J. Blaszczak, A. Giannakidou, D. Klimek-Jankowska, K. Mygdalski (eds) *Mood, Aspect and Modality: What is a linguistic Category?* Chicago, IL: University of Chicago Press, 132-176.
- Giannakidou, A. & Mari, A. 2018. A unified analysis of the future as epistemic modality: the view from Greek and Italian. *Natural Language and Linguistic Theory* 36(1), 85-129.
- Giannakidou, A. & Mari, A. 2021. *Truth and Veridicality in Grammar and Thought: Mood, Modality, and Propositional Attitudes*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Giannakidou, A. & Mari, A. 2025. Three strategies for Socratic inquisitiveness in reflective questions. *Linguistics Vanguard* (Special volume on Questions and Monologic Discourse) 8, 42-63.
- Giannakidou, A. & Mari, A. 2026. *Modal Sentences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ginzburg, J. 2012. *The Interactive Stance: Meaning for Conversation*. Oxford: Oxford University Press.
- Grice, H. P. 1975. Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (eds) *Syntax and Semantics: Vol. 3. Speech Acts*. New York: Academic Press, 41-58.
- Ifantidou, E. 2001. *Evidentials and Relevance*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Kang, A. & Yoon, S. 2019. Modalized questions in Korean. *Studies in Generative Grammar* 29(3), 459–483.
- Kang, A. & Yoon, S. 2020. From inquisitive disjunction to nonveridical equilibrium: Modalized questions in Korean. *Linguistics* 58(1), 207–244.
- Krifka, M., Pelletier, F. J., Carlson, G., ter Meulen, A., Chierchia, G. & Link, G. 1995. Genericity: An introduction. In G. N. Carlson & F. J. Pelletier (eds) *The Generic Book*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1-124.
- Lasnik, P. 2005. Context dependence, disagreement, and predicates of personal taste. *Linguistics and Philosophy* 28(6), 643-686.
- Liu, M., Rotter, S. & Giannakidou, A. 2021. Bias and modality in conditionals: Experimental evidence and theoretical implications. *Journal of Psycholinguistic Research* 50(6), 1369–1399.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ράγκος, Σ. Ι. 2024. *Θαυμάζειν – Απορείν – Φιλοσοφείν: Ἡ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ φιλοσοφία ὡς ἀρχὴ στὴν κλασικὴ ἐποχὴ*. Ἡράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Rouchota, V. 1994. On indefinite descriptions. *Journal of Linguistics* 30(2), 441–475.
- Tsohatzidis, S. L. 2007. Yes–no questions and the myth of content invariance. In S. L. Tsohatzidis (ed.) *John Searle's Philosophy of Language: Force, Meaning, and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-204.
- von Fintel, K. & Iatridou, S. 2024. Unasked questions. Paper presented at CLS 59.